

Пастѿира и рунолисѿа, као типолошки осетно раслојене књиге, јесте дубоко прожимање чулности и духовности песничког доживљаја света. Не мање по складу имагинације и артикулације него и по тој изразитој синтези, она досеже врхунац не само његовог већ и нашег данашњег митопоетског певања.

Мр Марко К. ПАОВИЦА
Самостални истраживач
Беч–Београд–Цибријан
suprian@gmx.at

КОНТИНУИТЕТ И ТРАНСФОРМАЦИЈА ХОРОРА У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Маријана Јелисавчић Карановић, *Како се калио хорор*, Матица српска, Нови Сад 2025

Како се калио хорор Маријане Јелисавчић Карановић тематски је заокружено истраживање развоја поезике хорора у српској књижевности од предромантизма до савременог доба, уз осврт на шири европски контекст. Настала на основу дорађених и допуњених ранијих истраживања, али и нових прилога, ова студија пружа преглед кључних имена и дела у развоју српске хорор традиције, отварајући уједно простор за реинтерпретацију запостављених аутора и текстова. Књига је објављена као део пројекта „Паралелни светови и имагинарне територије у српској и страним књижевностима”,¹ који се реализује у оквиру Одељења за књижевност и језик Матице српске.

У поглављу „Увод у српски хорор: Милован Видаковић и Јевстатије Михајловић” ауторка дефинише хронолошки оквир и анализира темеље српске фантастичке прозе, указујући на значајне везе раног српског романа са европском готском традицијом. Нарочита пажња посвећена је рационалистичком разобличавању натприродног, где фантастично не служи као потврда ирационалног већ као средство дидактичког преиспитивања сујевеља и заблуда. У том контексту, ауторка показује како се елементи готског саспенса и фантастичног у Видаковићевим романима *Велимир* и *Босиљка* и *Љубомир у Јелисијуму* уклапају у просветитељски контекст, док у Михајловићевим делима препознаје снажнији ослонац на европску готску прозу. Закључком да „као што По не би постојао без Хораса Волпола или Ен Ретклиф, тако ни Глишић не би постојао без Михај-

¹ Руководиоци пројекта су проф. др Владислава Гордић Петковић и проф. др Младен Јаковљевић.

ловића или Видаковића” (49), ови писци препознати су као незаобилазна карика у процесу устоличавања фантастике у српској књижевности.

Сличну функцију има и наредно поглавље о Јовану Чокрљану, чије *Огледало добродетели и верности или жалосна трикљученија Драгољуба и Љубице* ауторка издваја као значајан али неправедно маргинализован допринос раном хорору. За разлику од Видаковића и Михајловића, Чокрљан натприродно не разобличава рационалистички, већ га користи као кључни елемент расплета, чиме се отвара простор за другачије тумачење улоге фантастике у српском предромантизму.

У трећем поглављу, које је посвећено лику фурије Алекто у контексту европске хорор прозе с краја XVIII и почетка XIX века, анализом епа Константина Маринковића *Плач Рахили или избијеније младенцев на њовеленије Ирода цара јудејскога* домаћа књижевна фантастика позиционира се у шири европски контекст демонолошких представа женског принципа. Компаративним читањем Маринковићевог епа са делима Метјуа Грегорија Луиса, Николаја Гогоља и Жака Казота, ауторка издваја женски лик као покретачку силу демонских утицаја, али и самог наративног процеса. Као спој еротског, интелектуалног и натприродног, женски принцип посредује између људске и демонске сфере постојања и обликује судбину јунака.

У поглављу „Метаморфозе нечисте силе у српској фантастичној прози XIX века” Маријана Јелисавчић Карановић прати трансформацију „нечистих сила” од фолклорних и демонолошких корена до савременог хорора, у којем се тежиште премешта на психу јунака. Анализом прича Милована Глишића, Јована Грчића Миленка и Симе Матавуља приказан је значајан део пута сазревања жанра, од колективних веровања ка индивидуалној перцепцији и искуствима страха.

Савремени токови хорора и промене у његовој поетици током последњих неколико деценија показују померање фокуса са натприродног на психу, насиље и девијантно понашање. Поглавље о српској хорор причи „некад и сад” указује на миграцију ужаса из митског и фолклорног миљеа у просторе савремене свакодневице, где човек и људска дела постају највећи извор страха, што жанру даје нову, реалистичну димензију.

Посебан допринос овој студији дају прилози о хорору у књижевности за децу. Поглавље „Од омиљене играчке до застрашујућег предмета (лик сабласне лутке у роману *Бела Ане* и *Едварда Сифрета*)” посвећено је мотиву лутке као једном од најпрепознатљивијих тропа савременог хорора. Полазећи од историјске и ритуалне улоге лутке у традиционалној култури, Маријана Јелисавчић Карановић предочава њену трансформацију у демонски предмет у роману *Бела*, указујући на значај споја готске атмосфере, демонолошких мотива и савремених представа страха.

Седмо поглавље, насловљено „У загробу нешто дише: смрт у приповедачким зборницима *Нешићо дише у мојој шорти* и *Зајроб – збирка*

хрватској хорора”, доноси компаративни преглед представа танатолошких мотива у српским и хрватским антологијама. У причама бројних аутора, међу којима су Андреа Баскин, Милка Кнежевић Ивашковић, Горан Сегединац, Ивица Миларић, Стеван Шарчевић, Игор Маврин и Татјана Јамбришак, могуће је класификовати наративне аспекте смрти као насилни прекид живота, жељено ослобођење и прелазак у алтернативне облике постојања. Анализом различитих ауторских приступа наглашено је централно место мотива смрти у хорору, указивањем на његову улогу у поимању значајних егзистенцијалних питања, чији се одговори, по правилу, налазе у сфери оностраног.

Поглавље „Серијал *Нерушевац* Дарка Мацана – чудесна бића у хорор романима за децу” други је значајан допринос о књижевности за најмлађе. Позивајући се на релевантне ауторитете, ауторка демистификује употребу елемената натприродног и страве у прози за децу, истичући терапеутско дејство читања таквих дела, као и урођену децју отвореност за ове теме и расплинуте границе између имагинарног и стварног. На примеру Мацановог серијала показано је како хорор, прожет значајном дозом хумора, постаје средство за суочавање са страховима, као и за преиспитивање сопствених могућности и ограничења у безбедном простору маште.

Девето поглавље, „Сигналистичке хорор приче”, истражује присуство елемената страве у сигналистичкој прози, примарно на примеру збирке *Торба од џућа* Мирољуба Тодоровића. Ауторка аргументује да фантастично у сигнализму није само жанровска одлика него кључни, интегрални део књижевног поступка, који помера границе жанровског израза и уводи хорор у неоавангардну поетику.

Попут европске готске традиције, мотив уклете грађевине у модерној спрској књижевности присутан је од самих њених почетака. У претпоследњем поглављу, „Ко је проклео уклету кућу?”, овај кључни топос анализиран је на примерима приповетке „Нечиста кућа” Милете Јакшића и романа *Вечна кућа* Младена Милосављевића. У оба остварења, извор уклетости није спољашња натприродна сила већ људска кривица проистекла из огрешења о начела заједнице. Одговорност је увек на појединцу, било да је он жртва туђе зле намере, сопствених амбиција, несмотрености, или неразмишљања о последицама. Кућа тако постаје комплексни симбол унутрашње распоућености и психолошке трауме, трансформишући се у просторни одраз немоћи протагониста да се суоче са тамом у сопственом бићу.

Студију заокружује поглавље о савременој реинтерпретацији лика и дела Милована Глишића у *Фиренџинском дублеју* Горана Скробоње и Ивана Нешића. Након прегледа значајних биографских података о Глишићу, који је у својој прози скицирао обичне људе у додиру са необичним појавама из фолклорне и усмене књижевности, Маријана Јелисавчић Карановић анализира не само како је у књижевном делу српски реалиста

постао ловац на нечастиве ентитете већ и указује на виталност традиције српске фантастичне прозе и њену способност да се иновативно прилагођава новим контекстима.

Са преко 220 библиографских одредница, студија *Како се калио хорор* резултат је дугогодишњег, исцрпног истраживања, чија се нарочита вредност огледа у повезивању историјског прегледа са интерпретативним анализама. Маријана Јелисавчић Карановић аргументовано оспорава уврежену представу о хорору као маргиналном делу српске књижевне традиције и показује дубоке, разгранате корене и континуитет жанра, потврђујући његов значај у развоју модерне српске прозе. Књига *Како се калио* хорор драгоцен је допринос проучавању фантастике и хорора јер показује да они имају значајну, препознатљиву улогу у прошлости и континуирани, продуктивни ток у српској књижевној традицији.

Др Младен М. ЈАКОВЉЕВИЋ

Универзитет у Приштини – Косовска Митровица

Филозофски факултет

Катедра за енглески језик и књижевност

mladen.jakovljevic@pr.ac.rs

УТОЧИШТА

Едиција Прва књига Матице српске 2025

Едицијом Прва књига Матице српске, насталом још 1957. године, што је чини најстаријим континуираним подухватом те врсте у српској књижевности 20. века, настоје се континуирано, на годишњем нивоу, промовисати дела младих и надарених уметника и истраживача. Овим гестом млади, често још неафирмисани књижевници добијају прилику да свој рад легитимишу, учинивши га видљивим стручној (и) читалачкој публици. У години за нама уредништво ове едиције одабрало је чак пет дела младих аутора. Наиме, у оквиру Прве књиге Матице српске прошле године штампан је експериментални роман Уроша Ђурковића *О чему је реч?*, теоријска књига Милана Радоичића *Селенић, сџрукџуре, конџексџи*, две збирке песама, *Новорођење* Николе Вјетровића и *Изубљено у џреводу* Вида Кеџмана, као и збирка драма *Никад го саџ виђена џредсџава* Дивне Стојанов. Пре посезања за појединачним освртима одабраних дела, индикативно је указати на бројност литерарног избора, као и на жанровску разноврсност награђених аутора. Поред већ устаљеног и очекиваног указивања на вредне поетичке тенденције младих песника и писаца уметничке грађе, награђена је и збирка драма, чиме је уредништво указало на важност праћења поетичке мисли и тематско-мотивског